

Ez a néhány levél, bár messzemenő következtésekre itt nincs alkalmunk, annyit mégis igazol, hogy elfogadjuk Engel Károly megállapítását: „Gozsdu Elek, a századvég sokat ígérő, de írói fejlődésében korán megtorpant elbeszélője — noha egy-két év után örökre hátat fordított a budapesti szerkesztőségek naponkénti robotjának és 1885-től szinte megszakítás nélkül vidéken (Fehértemplom, Karánsebes, Temesvár) működött, mindvégig szoros kapcsolatban maradt régi barátaival, az irodalmi ellenzékhez tartozó írőkkel.”

Suhai Pál

Péter László: Juhász Gyula a forradalmakban.
Bp. 1965. Akadémiai K. 341 l. 6 t. (Irodalom—Szocializmus)

Csak elismeréssel szólhatunk arról a halatlan energiát kívánó, aprólékos filológiai munkáról, melyet Péter László a Juhász Gyula életét és munkásságát bemutató gazdag életanyag felkutatásával végzett. Akár térképet rajzolhatunk könyve nyomán a költő forradalmak idején tanúsított magatartásáról, sőt idegrendüléseiről. Közben Szeged két évének eseményekben gazdag történetét is figyelemmel kísérhetjük. Ilyen gazdagon előtte senki nem dokumentálta még a forradalmas Juhász Gyula közéleti tevékenységét, bonckés alá véve a költő legtitkosabb agytekervényeit is. Könyve árnyaltabbá tette az eddigi Juhász-portrét, olyan momentumokkal gazdagította azt, mely az eddigi kutatók figyelmét elkerülte. De ugyanakkor igazolta is a korábban kialakított portré helyességét, s azon csak néhány árnyaló korrekciót tudott végrehajtani.

Péter László könyve elsősorban eszmetörténeti: elvi, politikai szempontból vizsgálja az újságíró, publicista Juhász Gyula egy-egy megnyilatkozását, felfejti az előremutató és visszahúzó szálakat, legfőbb feladatául tűzve ki a korábbi vulgarizálások korrigálását. Témáját több oldalról közelíti meg, így egy-egy névtelen újságcikk vagy glossza többször is nagyító lencséje alá kerül. Ez könyvét kissé túlterheli, olykor szinte áttekinthetetlené teszi, annak ellenére, hogy a szerző a tárgyalt korszakot apró, néhány hónapos időszakokra taglalja. Módszere nem látszik a legalkalmasabbnak arra, hogy a művet kellő egyensúlyban tartsa: elmosódik a határ a lényeges és lényegtelen dolgok között. Ezt még fokozza a névtelen cikkeknel a Juhász szerzőségét bizonyító bő magyarázat, mely érzésünk szerint inkább a kritikai kiadás jegyzeteiben lett volna helyénvaló.

A szerző gyakran túlmagyaráz, s szándékkal ellentétben éppen ezzel vulgarizál. Megállapítja már a *Bevezetőben*, s mintegy ezt van hivatva bizonyítani az egész könyv, hogy Juhász „költészetében kapott — József Attila előtt először — képviseletet klasszikus szinten a magyar munkásosztály”. Nem beszélve most a „József Attila előtt először” értelmetlen voltáról (ha nem előtte volna, akkor nyilván nem is először, ha először, akkor meg nyilván előtte), maga a megállapítás is problématisztikus. Hogy csak egy példát említsék: Kassák Lajos költészete vajon nem a munkásosztályt képviseli, vagy talán nem „klasszikus szinten”? Problématisztikus, túlságosan leegyszerűsítő az a megállapítása is, hogy „az Osvát és közte mutatkozó ízlésbeli különbségük” lett volna az oka, Juhász Nyugatból való kiszorulásának, de ennek felfejtése itt túl messze vinne. Nem értem, miért lát Péter László ellentmondást a Kossuth-kultuszban és a vallásosságban (9. l.), vagy miért rója meg érte az induló Juhász Gyulát, hogy „bár ismeri, nem ismeri föl Marx tanainak jelentőségét” (9. l.)? Éppen a forradalmak idején mondotta Kun Béla, hogy senki sem szívtá magába az anyatejjel a marxizmust. Ideje volna már leszámolni azzal a legendával is, hogy a szociáldemokrata párt volt az oka, hogy a polgári írók nem lettek már a század elején marxistává! Ez még Ady esetében sem igaz! Mint ahogy az sem áll, hogy nálunk a radikalizmus apálya következett 1905—1906 után, sőt inntől erősödött fel a radikalizmus! Péter László összekeveri a liberalizmust a radikalizmussal amikor „a századelő liberalizmusának radikalizmusát”-ról beszél (18. l.). Folytathatnók az elvileg nem eléggé átgondolt, tisztázatlan megállapítások felsorolását, de ízelítőnek talán ennyi is elég.

A könyv erénye, hogy Juhász publicisztikája mellett költészetének vizsgálatára is kitér. Úgy érezzük azonban, több sikerrel tehetne volna ezt a szerző, ha szerves egységben tárgyalja a cikkeket és a verseket. A könyv így azt a benyomást teszi ránk, hogy Juhász elsősorban publicista volt, aki mellékesen verseket is írt. Elemzései, melyekben sikerrel használta fel az eddigi — főleg kortársi — találó megjegyzéseket, természetesen így is érdekesek, csak mintha — legalábbis a könyvből így tűnik! — ebben a két esztendőben külön vonalon futna a költő publicisztikája, s költészete jórészt csak kullogna utána. Ha valóban így van, nem lett volna érdektelen ennek az okát is elemezni.

Érdekes kísérletet tesz Péter László, Juhász Gyula költői eszközeinek összegezésére de ezt sajnos még annyi szál sem fűzi a törzsanyaghoz, mint az egyes versmagyarázatokat. A jelzők, hasonlatok, motívumok egymásmellé sorakoztatása önmagában is érdekes

ugyan, de igazi értelmét csak a konkrét anyagon keresztül kaphatná meg. Juhász metaforái, szimbólumai pedig teljesen kívül estek a szerző látószögén, holott ezek nélkül egy költő művészi eszközeiről beszélni nem lehet. De amit mond, az sem mindig meggyőző. A szonettel kapcsolatban például ezt olvashatjuk: „mellőzte a két ottava rímközösséget, s csupán a két tercinnal érvényesített közös rímrendszert” (286. l.). Ha el is tekintünk attól, hogy a szonett két háromsoros szakaszát nem egészen precíz tercinnak nevezni, az első két négysoros versszak semmiképpen sem „két ottava”, hanem csak egy. Problématiskus az a megállapítás is, hogy a stanza alkalmasabb „kifejezési formája” volna a „politikai hitvallásnak”, mint a szonett. Tudott dolog, hogy a stanza epikus, leíró jellegű forma, mely szavalásra, már csak kötetlenebb terjedelménél fogva is, alkalmasabb a szonettnél. De alkalmasabb az ünnepléses, patétikus hang megütésére is, s egyben bizonyos distanciát, távolságot is feltételez a tárggyal szemben. Juhásznak *A Munkásotthon homlokára* és a *Hűvétra* című verse is inkább ünneplő óda, mintsem lírai vallomás. Erőltetettnek érzem, mikor azzal bizonyítja, hogy Juhász tudatában van költészete zeneiségének, hogy „vers helyett következetesen dalról” beszél. A költők általában nem „verselnek”, hanem „dalolnak”, ez eléggé közhely. A példákat természetesen itt is lehetne folytatni.

Általában a könyvre bizonyos túlrtság, olykor már-már okozkodó túlmagyarázás jellemző, mely meggátolja az olvasót, hogy a valóban meglevő értékeket kellő mértékben élvezni tudja. Kevesebb több lett volna: gondos szerkesztéssel, súlypontosítással, húzással áttekinthetőbbé, egységesebbé lehetett volna tenni a művet. Ez annál inkább hasznos lett volna, ha megtörténik, mert a könyv fő mondanivalója lényegében igaz. Azt ugyan nem érzem bizonyítottnak, hogy Juhász Gyula tagja volt a szociáldemokrata pártnak, de nem is tartom lényegesnek a formális tagságot. Sőt inkább veszélyesnek azt, amikor Péter László Juhász „szociáldemokratizmusáról” beszél. Nem egészen világos előttem, mit ért rajta? A szociáldemokrata párt ebben az időben, minden hibája mellett is, önmagát marxistának valló párt volt. Juhász viszont még ebben az értelemben is nehéz volna marxistának nevezni. Véleményem szerint itt ez a döntő, nem a formális tagság! Azon a tényen, hogy Juhász szolidaritást vállalt a munkásosztállyal, harcostársainak tekintette a munkásokat ez mit sem változtat. Emlékeinkben úgy él ő, mint *A Munkásotthon homlokára* és az *Új vallomás* nagyszerű énekese.

Kispéter András

Éder Zoltán: Babits a katedrán. Bp. 1966. Szépirodalmi K. 277 l.

Baja, Szeged, Fogaras, majd az újpesti illetve budapesti tanárkodás jelentik Babits pedagógiai pályájának egyes állomásait. Az a másfél évtized, amit 1905-től a forradalmakig ez az időszak átölel, a pályakezds, a költői, írói kiforrás s a tudatos nagy művészézés éveit foglalja magában. Eszmeileg Ady tagadásától Ady művészetének igenléisig s — legalábbis a háború kérdésében — az Adyval való harcostárs szerepének vállalásáig terjed. Éppen ezért, ha a művészi érték szempontjából nehéz lenne is dönteni az 1920 előtti vagy az azutáni pályaszakasz javára, irodalomtörténetileg bizonyosan ez a 15 év jelenti a fontosabbat, az izgalmasabbat. Talán ezért is van, hogy az utóbbi években némi lendületet vett Babits-kutatás is elsősorban ezekre az évekre koncentrált. Éder Zoltán könyve Babits életének ezt az átfogó szakaszát a pedagógusi pálya szempontjából kívánja áttekinteni, a könyv címe szerint elsősorban a tanár portréját, a tanári tevékenység mozzanatait állítva előtérbe. Mindebben viszonylag gazdag előmunkálatokra támaszkodhatott mindenekelőtt Belia György, Bisztray Gyula és saját korábbi kutatásaiban. Ezek a kutatások csupán a Szegeden eltöltött két esztendő történetét hagyták megvilágítatlannal, ezen túl azonban, szűkebben a tanári tevékenységre értve, úgyszólván minden lényeges részlet felszínre hoztak. Éder Zoltán könyve ezért ilyen szempontból már eleve kevés meglepetés keltésére számíthatott. Éder azonban többre törekedett, mint amennyit könyve címében megjelölt, s könyvének irodalomtörténetileg éppen azok a legfontosabb, újat hozó részei, amelyek a költő, a művész Babits útját követik a tanári pálya párhuzamába állítva. Ez, a tanári és a költői, írói pálya együttes nyomkövetése a könyvnek feltétlenül érdeme, de ebből fakadt egyik lényeges hibája is. Éder ugyanis láthatóan nem tisztázta kellően, hogy mire helyezze elsődlegesen a hangsúlyt. Könyve így rendkívül felemás benyomást kelt, s a költői, írói fejlődés egyes eseményeinek ecsetelése nem egyszer hosszú lapokon keresztül teljesen elfedi előttünk azt, ami a könyvnek mégiscsak fő szándéka volt, a tanár portréjának rajzát. Az utóbbiról szóló lapok, az újpesti fejezetet kivéve, különben is a könyv leggyengébb részei közé tartoznak. Színtelenségével, szükséztávúságával az előzetes kutatások eléggé gazdag eredményei ellenére ezek közt is kéri a bajai tanárkodásról írt fejezet. Éder mint ha valami különös szemérem tartotta volna vissza attól, hogy mások kutatásának tanulságait beépítse munkájába. Könyve ezért nem csak Babits bajai vagy fogarasi életének, tanári s művészi mindennapjainak bemutatásában hiányos,